

Ст. н. с. д-р ик. н. Росица Чобанова, проф. д-р Надежда Николова

## **ИЗТЪКНАТ УЧЕН-ИКОНОМИСТ, СТАТИСТИК И ИКОНОМЕТРИК (в памет на проф. д-р ик. н. Александър Димитров)**

На 3 юли 2008 г. се навършва една година от кончината на уважавания български учен проф. д-р ик. н. Александър Димитров, бивш директор на Икономическия институт при Българска академия на науките и главен редактор на сп. "Икономическа мисъл", един от колегите, допринесли най-много за съвременното развитие на икономическата наука у нас. Проф. Димитров е роден на 13.08.1935 г. в гр. София, има две висши образования – по статистика във ВИИ "К. Маркс" (УНСС) и по иконометрия в Института за икономически изследвания, Белград, защитил е научните степени "доктор по икономика" и "доктор на икономическите науки". Той е признат и широко известен учен в областта на иконометрията, икономическия растеж и международната икономика както у нас, така и в чужбина. Автор е на повече от 120 публикации, от които 11 са издадени на английски език в Токио, Букурещ, Люксембург, Москва и Подгорица. Има авторски учебник по иконометрия в България, който е претърпял няколко издания.

Една година след като вече не е между нас, все още е трудно да се каже кое от многобройните публикации и разностранната изследователска и преподавателска дейност на проф. Димитров е най-важно за българската икономическа наука. Без претенции, че са обхванати всички области на научните изследвания и приноси на Ал. Димитров и за цялостна оценка на многогодишния му труд, тук ще направим опит да обобщим направеното от него за развитието на инструментариума на икономическата наука и прилагането му при решаване на конкретни задачи.

### **Методологичните изследвания**

От многобройните ни разговори и съвместни изследвания, от това, което е написал, може да се каже, че като учен основният изследователски въпрос, който го вълнуваше, беше *измерването на икономическите обекти*. Неговият подход към измерването се характеризира с това, че *"съществени са не средствата, с които се измерват икономическите процеси и науката, която регламентира и развива тези средства, а обектът, който се измерва, начина по който се измерва, и целта която се поставя с това измерване"* (к.н., Р.Ч., Н.Н.).<sup>1</sup>

Интересът на проф. Димитров към измерването на икономическите обекти определя изследванията му в областта на иконометрията и написването на първия български учебник по иконометрия, който е и с монографичен характер. Неговото разбиране за иконометрията се формира на базата на анализ и

---

<sup>1</sup> Димитров, Ал. Въведение в иконометрията. Трето издание. В. Търново: "ИПК "Свети Патриарх Търновски", 1999, с. 21. Предишните две издания (1995, 1998) са на "Абагар". Последното издание е от 2005 г. на СА "Д. А. Ценов", Свищов.

класификация на многото различни определения в световната литература. Още през 1973 г. в студията си "Иконометриката – същност и използване"<sup>2</sup> Ал. Димитров я характеризира като междудисциплинарна наука, съчетание на икономическа теория, статистика и математика; етап на статистическо изучаване; приложение на математическите методи в иконометриката; изграждане на иконометрични модели и въвеждане на случайните променливи в икономико-математическите модели; свързване на иконометриката с нейния произход и със задачите, които тя решава в различните икономики. В обобщен вид определението си за иконометрията той представя във "Въведение в иконометрията" - тя е "съчетание на икономическа теория, статистика и математика, с оглед осъществяване на измерителния процес на икономическите обекти".<sup>3</sup>

Специален акцент в изследванията си проф. Димитров поставя върху информационните проблеми при прилагане на иконометричния подход. Основно място сред тях се отнежда на размерността на икономическите величини, проблем, който не е в достатъчна степен дискутиран дори в средите на непосредствено използващите методите на количествения анализ и моделирането. Той определя необходимостта от размерностна проверка на икономико-математическите модели, за да се избегне размерностната нееднородност и противоречивост на включваните в моделите икономически величини. Тази проверка има и предимството, че ограничава броя на факторите, а оттук индиректно влияе върху намаляване на мултиколинearните връзки и автоколерацията. Всичко това се отразява положително върху границите на допустимите решения.

Вторият важен информационен проблем, който се поставя от Ал. Димитров, е за източниците на грешки в икономическите измервания. Те се разглеждат в смисъла, който се влага от О. Моргенщерн, а именно, че под грешка се разбира източник на несъвършенството или непълнотата на описанието, с което се среща статистиката, и влияе непосредствено на измерителните процедури в икономиката. Специално внимание се отделя на обстоятелството, че за грешките, които се допускат в статистическата информация, оказва влияние и специфичният начин на формиране на данните, определен от участието на огромно множество от субекти, които са непосредственият информационен източник, а също и процедурите по обобщението на данните от оторизираните органи.

Важен проблем, който е подценен в българската наука, но се дискутира от Ал. Димитров, е за информационните структури за възстановяване на загубена информация и за филтриране на данни, въпрос, който е важен при практическото използване на иконометричното моделиране.

---

<sup>2</sup> Димитров Ал. Иконометриката – същност и използване. - В: Икономическо програмиране, моделиране и прогнозиране в развитите капиталистически страни. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 9-32.

<sup>3</sup> Димитров, Ал. Въведение в иконометрията..., 1999, с. 9.

Особен акцент в изследванията му е поставен върху спектралния анализ. Проф. Димитров проявява интерес към този проблем още през 1974 г., когато заедно с Н. Виденов публикуват в сп. "Статистика" първата статия в България за метода на спектралния анализ. Приложението на този анализ за характеристика на динамичните (времените) статистически редове той определя като съветваща процедура, която служи за съставяне на аналитични модели и за разбирането на зависимостта между променливите от гледна точка на изоставането във времето, без да ги "произвежда".<sup>4</sup>

Сред трудовете, посветени на методологията и методиката на изследване на икономиката, и които могат да се посочат като необходими стъпки за изграждането му като статистик и иконометрик, могат да се посочат съвместните разработки с Георги Кандиларов "Модели и методи за характеризирание развитието на икономиката" (1968 г.)<sup>5</sup>, "Таблично изравняване на статистически редове и измерване на средноекспоненциалните и средносрочните темпове на развитие" (1969 г.), както и "Методология и таблици за изчисляване на средни темпове на икономически процеси" (1984 г.), всички публикувани от издателство "Наука и изкуство". По тази проблематика проф. Димитров работи и заедно с Христо Владов и Асен Ковачев от Икономическия институт на БАН, в резултат от което през 1978 г. излиза от печат книгата "Измерване и анализ на мултипликационните ефекти в икономиката".

През последните години особено голям интерес сред икономическата колегия предизвика моделът за оценка на ефекта от икономическите и социалните ресурси на страни в преход.<sup>6</sup>

### Приложните изследвания

Без да престава да работи върху методологическите и методическите проблеми на измерването на икономическите обекти, проф. Димитров като статистик и иконометрик прилага своите познания в редица изследвания на икономическите процеси в нашата страна. Основни области на приложение са най-вече външната търговия, машиностроенето, макроикономическите траектории. Като резултат от неговите изследвания излизат редица книги.

Проучванията на проф. Димитров в областта на машиностроенето през 1969 г. се публикуват от издателството на БАН.<sup>7</sup>

Работата в Научноизследователския институт по външна търговия насочва интереса му към проблемите на външна търговия. Заедно с Г. Кандиларов те

<sup>4</sup> Димитров, Ал., Н. Виденов. Спектралният анализ – същност, изчислителни процедури и възможности за приложение в икономиката. - Статистика, 1974, N 2, с. 36 –55.

<sup>5</sup> Димитров, Ал., Г. Ст. Кандиларов. Модели и методи за характеризирание развитието на икономиката. С., 1968, 182 с.

<sup>6</sup> Димитров, Ал. Оценка на ефекта от икономически и социални ресурси за някои страни в преход през 2000 г.: статистически и икономически модел. - Икономическа мисъл, 2003, N 6, с. 3-26.

<sup>7</sup> Димитров, Ал. Моделиране на развитието на машиностроенето и необходимата икономическа информация. С.:БАН, 1969, 160 с.

Изтъкнат учен-икономист, статистик и иконометрик

публикуват разработката си върху методите и средствата за прогнозиране на външната търговия.<sup>8</sup> Съвременните проблеми на развитието на външната търговия Ал. Димитров свързва с интегрираните маркетингови комуникации.<sup>9</sup>

Макроикономическата проблематика в научните търсения на проф. Димитров е свързана с работата му в колективи на БАН. В резултат от това през 1995 г. излиза книгата “България в началото на XXI век. Макроикономическа траектория и политика”, издадена от БолТенИнКо ООД. Той е редактор и автор съвместно с проф. Иван Стойков в колектив, в който участват Искра Белева, Румен Добрински, Виктор Йоцов, Гарабед Минасян, Васил Цанов и Валентин Чавдаров.

Проф. Димитров участва в колектива на чл.-кор. проф. Иван Ангелов, автор на книгата “Икономиката на България до 1999 г.”, публикувана от Горекс Прес през 1997 г. В рамките на този колектив той работи заедно с Иван Ангелов, Татяна Хубенова-Делисивкова, Иванка Крайнинска, Искра Белева, Катя Владимирова, Ваньо Консулов, Малинка Копаранова и Виктор Йоцов.

През 1997 г. съвместно с Росица Чобанова, Павлинка Илева, Таня Лекова и Радославка Казанджиева провеждат първото в страната събиране на данни за иновациите в България, при стриктно спазване на изискванията на Евростат и ОИСР. В резултат се получава международносравнима база от данни, чиито анализ е в основата на редица публикации у нас и в чужбина. Главната сред тях е книгата “Барииери пред иновациите”, публикувана от члена на Walters Kluwer Group Ciela и Асоциация Икономика и Демокрация.<sup>10</sup>

### **Енциклопедии, списания, развитие на икономическите кадри, обществена дейност**

Преходът към нов тип организация на българската икономика и общество изисква и нов тип изследвания за развитие на икономическата терминология на пазарното стопанство на български език. Проф. Димитров беше инициатор и участник като отговорен редактор, съставител на словници и автор на термини в две основни съвременни енциклопедии. Той е член на главната редакция, автор и консултант в няколкото издания на енциклопе-

---

<sup>8</sup> Кандиларов, Г., Ст., Димитров Ал. Прогнозиране на външната търговия – методи и средства, С.: Научно-изследователски институт по външна търговия, 1972, 241 с.

<sup>9</sup> Димитров, Ал. Настъпи ерата на интегрираните маркетингови комуникации. - Икономика, 2002, N 6-7, с. 40-42.

<sup>10</sup> Димитров, Ал., Р. Чобанова, П. Илева, Т. Лекова и Р. Казанджиева. Барииери пред иновациите. С.: Ciela: member of the Walters Kluwer Group и Асоциация Икономика и Демокрация, 1998.

дията "България А-Я".<sup>11</sup> Заедно с Митко Димитров е отговорен редактор на последното издание на "Икономическата енциклопедия"<sup>12</sup>.

Проф. Димитров е широко известен и с дългогодишната си работа като главен редактор на сп. "Икономическа мисъл". Под негово ръководство то издигна качеството на предлаганите изследвания и стана реферирано списание от Списанието за икономическа литература на Американската икономическа асоциация (JEL), с което допринася за разпространение на резултатите на българските учени сред широката световна икономическа научна общност.

Голям е приносът на проф. Димитров и за Икономическия институт на БАН като негов научен секретар и директор, като член на научния съвет, ръководител на секция и информационно звено. В качеството му на директор той инициира редица новости в изследователския процес - подобряване на информационното обслужване и въвеждане на Интернет като основно средство за комуникация и изследователски проучвания.

Не по-малка е заслугата на проф. Димитров за качеството на програмите и обучението на докторантите в Икономическия институт на БАН, където той беше любим водещ на семинарите по иконометрия. Неоценим е трудът му като преподавател в редица наши университети. Многобройните му студенти, дипломанти и докторанти не пропускаха възможност да се срещнат с уважавания учител и след завършване на образованието си.

Проф. Димитров посвети много сили за развитието на кадрите в областта на икономическите науки като зам.-председател и член на Икономическата комисия на ВАК и председател на Специализирания научен съвет към ВАК.

Той има големи заслуги за развитието на българската статистика като председател на Висшия статистически съвет към Националния статистически институт. Основател и дългогодишен председател е на Иконометричното дружество в България, активен член на международната организация за развитие на иконометрията и връзката ѝ със статистиката и математиката (САЩ). Проф. Ал. Димитров беше активен член на ръководството на секция "Икономически науки", дългогодишен член на Комисията за високи научни постижения към Съюза на учените в България, член на редакционния съвет на списание "Наука".

Връщането към наследството, което ни остави Ал. Димитров като трудове, като начин на мислене, морал и човешко отношение, е източник на знание, което помага за решаване на нови и сложни проблеми в съвременната българска икономическа наука.

---

<sup>11</sup> Димитров, М. и Ал. Димитров (отг. ред.). БЪЛГАРИЯ А-Я (2002, 2004, 2006). С.: Българска академия на науките: Българска енциклопедия, "Труд", книжно и електронно издание

<sup>12</sup> Икономическата енциклопедия. С.: "Наука и изкуство", 2005. Вж. също Стефанов, Ив. (гл. ред.). Икономическата енциклопедия. С.: "Наука и изкуство", 1968.